

**Udržitelnost jako civilizační problém**

Dámy a pánové, milí přátelé

Předstupuji před vás s bázní a chvěním. Vy jste přece jen lidé praktického života a vědeckého vzdělání. Když hovoříte o udržitelnosti, má to pro vás zcela konkrétní náplň. Jste vědci a víte přeci, co je obecné a co je zvláštní. Vážím si toho.

Sám se za vědce nepovažuji, byť i můj obor vyžaduje odbornost studia a praxe, pokud nemá být bezbřehým pábením. Přesto mezi filosofií a vědou v přírodovědeckém smyslu je zásadní rozdíl. Velmi zjednodušeně, empirické vědy kladou otázky *příčiny*, filosofie klade otázku *smyslu*. Netáže se, proč k něčemu došlo, nýbrž jaký to má smysl, tedy jak to zapadá do smysluplného celku života. Mezi přírodovědeckým a filosofickým bádáním je to v podstatě rozdíl mezi vysvětlováním příčin a pochopením smyslu.

Otázka o smyslu, nepochopitelná ve fyzice, je v myšlení o životě legitimní proto, že na rozdíl od neživých stavů, *život svůj smysl má*. Život totiž **chce žít**. Všechno, co žije, usiluje o prožití plnosti života svého druhu. Nic nechce mřít. Život se raduje z žití. *Chce žít*. Jeho jednání můžeme pochopit jako úsilí o naplnění tohoto zaměření, tedy tohoto *smyslu života*.

Jistě, hovořit o vůli žít či o radosti z žití v případě třeba *Lepidoptera tineidae*, která vám rozežrala svetr a teď se snaží uniknout trestající ruce, vyzní jako proklatý antropomorfismus. O účelovém jednání hovoříme obvykle jen u bytostí schopných reflexe, tedy *sebe-vědomí* – a míváme na mysli po výtce poddruh *homo sapiens sap*. Jenže již průkopník moderní psychologie, William James, poukázal, že o subjektivitě můžeme hovořit i bez reflexe. Kdekoliv se setkáme s účelovým jednáním a volbou přístupů, máme co dělat s chováním vedeným účelem. Můžeme oprávněně hovořit o jeho *smyslu*.

Proto filosofická otázka o smyslu jednání není v otázkách života jen pábení. Je to pokus o pochopení, které má nejen platnost, nýbrž i důležitost. Totiž čistě příčinná otázka o úsilí (třeba) o výrobu zbraní hromadného ničení je čistě faktická – „jak na to?“ Chceme-li položit otázku „zda-li vůbec“, potažmo na koho takovou zbraň svrhnout, potřebujeme položit filosofickou otázku o *smyslu* takového jednání. Bez ní odsuzujeme vědu k racionalitě prostředků a iracionalitě cílů. Totéž platí o úsilí o udržitelnost. Proto považuji filosofickou otázku o udržitelnosti za legitimní a závažnou, i když vím, že často vyzní jinak. Potřebujeme zkoumat otázku *smyslu udržitelnosti*.



Touto metodologickou oklikou jsme se dostali k otázce udržitelnosti jako otázce smyslu, tedy otázce ne přírodovědecké, nýbrž civilizační. Tu je užitečné začít od dob ochránců přírody, Dne Země a hypotézy GAIA. Tehdejší průkopníci udržitelnosti většinou nebyli vědci. Byli to nadšenci a bili na poplach. Účel jim připadal jasný – zachránit ohroženou přírodu. Václav Havel jim poskytl metaforu svým popisem idylické krajiny, nad kterou tovární komín chrlí hustý dým. Milujeme tuto Zemi. Ten dým tam nepatří. Je mu třeba zamezit. Zdálo se to prosté.

Filosofické kořeny této první vlny environmentalismu sahají k Hegelova idealismu a německé romantice. Tehdejší nadšenci často nevědomky přejímali představu, že člověk, sám součást velké harmonie vší přírody, se přírodě odcizil a místo moudrého vedení Matkou Přírodou spolehl na svůj odcizený rozum. Ztratil tím schopnost harmonického soužití s přírodou. Uvedl do ní ničivé prvky ne-přirozeného, umělého. Ostatně člověk odcizený od přírody a od své přirozenosti ničí nejen přírodu, nýbrž i sebe. Potřebuje léčbu, kterou mu může poskytnout návrat k přírodě. To jsme věřili, o to nám šlo.

I já jsem tehdy po ztroskotání v osobním životě odešel do lesů hledat *vis medicatrix naturae*. Svépomocí jsem si na samotě postavil dřevěný domek. Mimochodem ne, nebyl to srub. Nejsm takový amatér, že bych v mladém smíšeném náletu hledal rovné kmeny na roubení. Tam, daleko za asfaltem a elektrickou sítí, jsem hledal jsem smír s životem.

Naše tehdejší diagnóza byla prostá. Problém je odcizení, řešení je návrat. Dobrá je příroda a dobré je všechno, co je přirozené. Zlé a zhoubné je všechno, co je umělé. Pokud znovu najdeme svoji přirozenost, pokud se oprostíme od všeho umělého, zachráníme přírodu i sebe.

V retrospektivě půl století života to zní naivně. Bylo to naivní. Přesto to byla a dodnes je důležitá psychohygienu, která osvobozuje od panovačného postoje „pokořování přírody“ a laciného ospravedlnění všeho ničení jediným zaklínadlem – *pro dobro člověka* – jako bychom mohli ničit přírodu a neničit sebe. Bylo a je nám třeba takové hygieny. Člověk není „pánem přírody“. Je na této Zemi jedním živočišným druhem z mnoha. V přístupu k přírodě mu náleží skromnost. To byl cenný přínos tehdejšího nevědeckého romantického environmentalismu.

Potíž je, že tehdejší představy o „zachraňování přírody“ se omezovaly na zachování přírody jako jakéhosi parku ozdobu a oddechu v lidském světě. K označení „ekolog“ stačilo i jen vysazování ozdobných keřů v betonové záplavě Jižního města. Pak ovšem tehdejší ministerský předseda mohl odepsat takovou „ekologii“ jako třešničku na dortu, která musí počkat, až si na ní vyděláme zničením světa svého života.

Ostatně problematičtější je už základní romantická diagnóza. Člověk se neodcizuje přírodě či přirozenosti teprve technologií. Jakmile začne vnímat to, co je skutečné, jako jen jednu náhodně skutečnou možnost z mnoha dalších, je schopen volit dosud ne-skutečnou ideální možnost. I když volí, to, co považuje za přirozené, i to jako následek jeho volby přestává být dílem přírody a stává se dílem představivosti a rozhodnutí, tedy dílem **umu či umění**. Přirozené je jen to, co nevolím, co prostě je.

„Přirozeně“ se proto nerodím jako *člověk*, jen jako *možnost člověka*, kterou potřebuji teprve uskutečnit. Všechno, co jako lidé děláme, je tak rovnoměrně *umělé*, dílo naší svobody, a zároveň rovnoměrně přirozené, protože je to naše přirozená možnost. S rozlišením *přirozený* a *umělý* v úloze dobra a zla prostě nevystačíme. Oprostit se od umu, vrátit se k přirozenosti, bychom mohli jen za cenu své svobody a odpovědnosti. Za cenu svého lidství.



Druhá, technologická fáze úsilí o udržitelnost vychází z potřeby zasněženějšího rozlišení mezi dobrem a zlem než co je „přirozené“ a co „umělé“. Všechno může být v určitém smyslu přirozené, avšak že ne všechno přirozené je dobré. Vyřadit les do hola, prodat zeminu na rekultivaci povrchového dolu, štěrk na stavbu dálnic, pozemek vyasfaltovat a pronajmout stánkařů s kipsovými trpajzlíky je přece také přirozené. Lidé už jsou takoví. Jen dobré to není.

Ničení společného obnovitelného zdroje pro chvilkový soukromý zisk, byť přirozené, není dobré. Společenství této země potřebuje určité procento zelených ploch jako své plíce. Stejně tak potřebuje meandry, které zadržují vodu, ne „umravněné“ strouhy, které ji co nejrychleji odvádějí do Němec. Stejně tak může být přirozené stavět levně na zelené louce místo drahé rehabilitace opuštěných průmyslových objektů. Jenže ani to nepřispívá a neprospívá životnímu prostředí, které všichni potřebujeme.

Technologický přístup k udržitelnosti už nepracuje s pojmy *přirozený/umělý*, nýbrž s pojmy *prospěšný/zhoubný*, dlouhodobě, pro lidstvo. Nejde mu o romantickou *záchranu přírody*, nýbrž o její racionální využití. Snad nejvýrazněji to vyjadřuje kniha Ericha von Weizsäckera, *Faktor Vier*. Weizsäcker a celá generace jeho druhů se vzdali úsilí o psychohygienu či o jakékoliv *inženýrství lidských duší*. Člověk prý je to, co „od přírody“ je, a marný je pokus ho měnit. Co změnit můžeme, to je technologie, kterou k životu užíváme. Obrazně řečeno, cowboyové, kteří zabíjeli bizony, ale vyřízli jen chutný jazyk, zabíjet nepřestanou. Mohou se však naučit zužitkovat celého bizona a tak zabíjet podstatně méně.

Omezovat se prý není přirozené ani záhodné. Záhodné a možné je dramaticky omezit plýtvání. Je možné využít opuštěné továrny k novým účelům. Je možné recyklovat použité suroviny. Je možné jezdit kov na kov a ne gumou po asfaltu. Je možné čerpat energii z obnovitelných zdrojů a nevypouštět skleníkové plyny spalováním fosilních paliv. Podle Weizsäckerových výpočtů je tak možná zdvojnásobit spotřebu při poloviční ekologické náročnosti.

Nezní to příliš vznešeně. Přesto na této technologické fázi úsilí o udržitelnost je mnoho platného. Ne sice zásadní nezodpovědnost, se kterou přechází otázkou lidské náročnosti. Přesto je to přínosný přístup. Pro běžného smrtelníka je z ní nejzjevnější výbušný nárůst druhotného využití, lidově recyklace. Méně zjevné je vědomé úsilí o snižování environmentální náročnosti v kulturně vyspělých zemích Skandinávie. Tam vznikají celá města, která vytvářejí předpoklady pro technologické snižování environmentální náročnosti.

Ano, ještě jsou i zaostalé země třetího světa, kde kmenoví pohlaví cíleně omezují šetrné technologie, znevýhodňují fotovoltaické elektrárny a omezují výstavbu železnic. Jenže to je zaostalý třetí svět. Cestu ukazují vyspělé země s osvicenými voliči a odpovědnými veřejným činiteli – a ty prokazují možnosti technologického přístupu.

Ovšem ukazují i jeho meze. Technický environmentalismus, byť nepopřítelně přínosný, narazil na své meze prostým uvědoměním logické nemožnosti neomezeného růstu v omezeném prostoru. Předpokládaný pokrok se nedostavil z části proto, že lidské populace narůstají jako sinice na rybníce. Za třicet tisíc let lidské přítomnosti na zemi lidské populace jen velmi pozvolna vystoupaly na jednu miliardu obyvatel. Tehdy se narodil nebožtík můj tatínek. Než zemřou také já, bude mít lidstvo nakročeno na sedm miliard. Tento hrůzný nárůst zcela odplavil ekologické výdobytky technického pokroku. I kdybychom spotřebovali jen polovinu toho, co před sto lety, naše celková spotřeba by oproti počátku dvacátého století stále byla víc než trojnásobná.

K tomu naše spotřeba dramaticky stoupá. V euroamerické kulturní oblasti dnes ekologická náročnost představuje mnohonásobek náročnosti před sto lety. Vidíme to ostatně sami na sobě – oč víc místa považujeme za nezbytné pro bydlení, oč víc pohodlí, oč víc pohybu a všeho možného. Třeba jen otop: na přelomu devatenáctého a dvacátého století vytápěla průměrná rodina o pěti členech jednu místnost. Dnes je to čtyři až pětkrát tolik.

K tomu osobní spotřeba je to nejmenší. Oč náročnější jsou naše armády, naše velkoobchodní sítě, celá nadstavba naší civilizace! Nebudu ani vypočítávat ekologickou stopu environmentálních konferencí, na něž se slétají delegáti z celého světa v pětihvězdičkových hotelech. Lidská náročnost stoupá stejně jako lidská početnost.

Jenže Země se nezvětšuje. Můžeme snít o nekonečné energii z nových zdrojů, můžeme se jí i dožít. Jenže země, prostě biotop k dispozici životu jako celku, je omezený. Naše náročnost a naše početnost rychle hubí naše mimolidské bližní zabíráním jejich biotopů. Neméně ničí zelené plíce země, dostupnost pitné vody a i stabilitu klimatu. Nedávná americká zpráva o dopadu lidských činností na změny klimatu s následnou desertifikací orných ploch vede k závěru, že i technologický environmentalismus má své meze. Nemůže uspět, pokud meze nezná ani lidská náročnost, ani lidská početnost. Nejde o ten či onen postoj či techniku. Jde o zásadní orientaci dnešní civilizace, která považuje nekonečný Růst na konečné Zemi za smysl a cíl svého bytí.

□                      ⊗                      □

Toto uznání představuje zásadní zlom v úsilí o udržitelnost. Nejde jen o lidskou úctu k přírodě či o účinnost lidských technologií, ač obojího je naléhavě třeba. Zásadní potíže je jinde: v nesmyslně neomezeném nárůstu lidské početnosti a lidské náročnosti.

Zásadně jde o to, že naše civilizace jako celek chápe nekonečný růst početnosti a náročnosti jako smysl svého bytí. Jedinec i se sebe lepšími úmysly a technikou se těžko vzpírá celkovému pohybu civilizace zaměřené jednoznačně na maximalizaci zisku. Zcela adresně, mohu odmítnout automobil, ale když společnost žije v rozptýleném osídlení a zruší veřejnou dopravu, nedává mi na vybranou. Celkové zaměření civilizace se odvíjí od představ o smyslu života zabudovaných do struktury společnosti.

Z toho vychází třetí, systémová fáze úsilí o udržitelnost. Jejím východiskem je dlouhodobé systémové myšlení. Představu přírody a člověka tu nahrazuje představa systémů – relativně nezávislého systému všeho života se vším, co jej podporuje, a zcela závislého systému lidského života.

Či obrazně: Představme si přírodu, tedy systém všeho života jako balón plující stratosférou. Na tomto balónu si představme jako zavěšenou gondolu systém lidského žití a bytí, tedy kulturu či civilizaci, prostě systém všeho lidského konání. Tato gondola je přímo a cele závislá na mateřském balónu. Své osádce se ovšem jeví jako relativně

nezávislá, uzavřená do sebe. Osádka neváhá trhat cáry z balonu, aby si pohodlně vystlala svoji gondolu. A jako by se nic nedělo. Až jednou osádka utrhne z balonu kritický pruh, teplý vzduch unikne a balon se zřítí.

Méně obrazně, svět lidského bytí, slovem Josefa Šmajse *kultura* či mým *civilizace*, parazituje na světě všeho života čili přírodě. Závislost je v přírodě běžný a únosný vztah, pokud parazit čerpá z hostitele, aniž by ohrozil jeho stabilitu a integritu. Problém civilizace – tedy světa lidského života – je ten, že lidské nároky se neřídí možnostmi hostitele, nýbrž iluzí o nekonečném růstu jako smyslu žití. Problém není člověk, nýbrž civilizace jako anonymní celek, který nemyslí, jen ztvárňuje jednání svých členů podle bezmyšlenkovitě přirozeného pojetí smyslu života jako růstu. Udržitelnost by vyžadovala zásadní změny v představách o smyslu života a o jeho hodnotách. Ty naše civilizace nebezmyšlenkovitě přejímá z tisíciletí zápasu o holé přežití. Ty při technologickém nárůstu lidské moci vedou k přírodě beze vši zlé vůle, jen samozřejmými potřebami svého žití a pohybem svého růstu.

Stojí za povšimnutí, že se tu pod rouškou přírodovědeckého pojmosloví vracejí náměty technické i romantické ekologie. Vrací se námět úcty k přírodě, stejně jako námět šetrné technologie. Ústřední však není příroda, nýbrž civilizace – a ta není jen množina jedinců. Vyjadřuje celkovou představu o zaměření či smyslu života, do něhož zasazuje své členy, včetně těch, kteří individuálně oplývají dobrou vůlí a úctou k přírodě. Jedinci mohou vzdorovat celkovému pohybu své civilizace, ne však příliš účinně. Osud německých pacifistů ve dvacátém století či amerických zastánců původních obyvatel to ukazuje až příliš jasně. Civilizace má svůj samopohyb. Dobrá vůle jedinců, pro udržitelnost nezbytná, sama nestačí. Udržitelnost vyžaduje udržitelnou civilizaci.

Tím se konečně dostáváme k vlastnímu námětu udržitelnosti jako otázky civilizace a jejích představ o smyslu života. Nejde o *záchranu přírody*. Příroda přežila již pět plošných vymírání. Plošné vyhynutí savců, včetně nás, by neznamenal konec přírody. Znamenalo by jen nástup nového druhu, třeba hmyzu. Příroda, systém všeho života, se obměňuje a znovu vyvstává.

Ostatně nejde ani o vyhynutí poddruhu *homo sapiens sap.*. I při velmi dramatických klimatických změnách je pravděpodobné, že by z nás tu a tam v jeskyních přežily populace lovců-sběratelů schopných nalézt obživu. Nebylo by jich sice mnoho – naše dnešní početnost je závislá nejen na přírodě, nýbrž i na nesmírně složité infrastruktuře civilizace. Stačili by však k zachování druhu. Ostatně z milionového Říma přežila zhroutilí civilizační infrastruktury populace snad sedmnácti tisíc. Nejde o zachování lidského druhu.

Nejde ostatně ani o „záchranu přírody. Byť si to obvykle neuvědomujeme, přesto když hovoříme o udržitelnosti, hovoříme především o **udržitelnosti civilizace**, o udržení určité úrovně života. Jistě, k tomu patří i úcta k přírodě a šetrné užívání. Zásadně však jde o udržitelnost naší civilizace - a naléhavou potřebou je **udržitelná představa o smyslu života. Pokud za smysl života a civilizace považujeme nekonečný růst v konečném světě, naše civilizace je neudržitelná systémově**, bez ohledu na citové či technické postoje a přístupy. Samozřejmě, udržitelná civilizace potřebuje budovat na úctě a lásce k přírodě, ne na kořistění. Potřebuje udržitelné technologie, ne plýtvání. Ze všeho nejvíce se však potřebuje zaměřit k udržitelným hodnotám.

Tomu jsme se dosud příliš nevěnovali. Co jsou to *udržitelné hodnoty*? A co považujeme za *hodnoty civilizace*, díky nimž civilizace zasluhuje přežít? Kvůli nimž bychom o její přežití měli usilovat a ochránit ji před svou krátkozrakostí a lidským sobectvím?

Možná nejvlastnějším smyslem udržitelnosti je záchrana té nekonečně křehké, spletité a drahocenné soustavy postojů a hodnot, které říkáme „civilizace“ a která nám umožňuje prožít plnost svého lidství, své *humanitas*. Ta je jen v příslibu budoucí přírody. Ve své plnosti je výsledkem *umu*.

Osvícenci jako Herder či obrozenci jako Masaryk v tom měli jasno. *Humanitas* či lidství pro ně znamenaly schopnost soužití ve svobodě, ve vzájemné úctě a v dobré vůli vůči všem. Je to opak zvěřského soužití ve stálém střehu a boji všech proti všem. Možnost *žítota v lidskosti* dává civilizaci smysl a cenu. Pokud by civilizace měla znamenat jen to, co hlas lidu vyjadřuje heslem *barák, bourák a pivo v plechu*, nebylo by oč stát.

To považuji za klíč ke všemu úsilí o udržitelnost. Umožňuje nám vytvořit si představu o tom, co chceme ochraňovat a co jsme tomu úsilí ochotni obětovat. Nejde nám přece o udržitelnost značkových karbanátků, černé limonády a či koncernu British Petrol. Oč tedy?

Protože jsme většinou děti osvícenství, spontánně bychom na prvním místě jmenovali nejspíš *svobodu* – možnost vymanit se nutnosti přírody a zvyku, sami zvážít, rozhodnout, nést odpovědnost. To je něco, co „přirozený“ život ve střehu stálého boje nedovoluje. Svoboda, které si tak ceníme, je možná jen v rámci společenství vzájemné úcty a dobré vůle. Svoboda není opakem společenství. Je – či může být – výdobytkem lidského soužití.

Darem a výdobytkem civilizace je především možnost života v bezpečí. Společně si můžeme zajistit ochranu spravedlivého řádu před násilím a svévolí boje. To nám dnes připadá tak samozřejmé, že si ani neuvědomujeme, jak málo, maličko by stačilo, aby se tato jistota zhroutil. Třeba jen jeden stupeň oteplení.

Svoboda od strachu ze zvrátů osudu je další ideál humanitní a důvod, abychom usilovali o udržitelnost civilizace. Vyžaduje, aby každý z nás, bez rozdílu, bez ohledu na společenské postavení či platební schopnost, mohl počítat s podporou společnosti v nemoci, ve stáří, v osudových zvratech. Pokud to civilizace zajišťuje, má úsilí o její udržitelnost smysl.

Aby civilizace stála za udržení, potřebuje zastávat ideály humanity – a aby byla udržitelná, potřebuje o tom přesvědčit co největší část lidstva. Konec Říma nenadešel jen proto, že Římané vyčerpali své environmentální zázemí. Nadešel především proto, že Řím nedokázal zajistit předpoklady lidství veliké většiny svých obyvatel. Uzounká vrstvička privilegovaných jej zachránil nemohla. Davům bédných a vyločených už nestál zato.

To platí i dnes. Civilizace není samospasná. Úsilí o její udržení opravňují humanitní hodnoty, které umožňuje. Když tento úkol neplní, nezachrání ji ani láska k přírodě, ani nejvýkonnější technika, byť obojí je bohublé. Rozpadne se, protože už nestojí za zachování.



V tom smyslu je tedy udržitelnost zásadně civilizační problém. Jistě, udržitelnost tváří v tvář stoupající početnosti a nárokům předpokládá jak ekologickou výchovu, tak ekologicky šetrnou techniku. To, co zdůrazňovaly romantický a technický environmentalismus, dále platí.

Jenže platí i to, že úsilí o udržitelnost se potřebuje zabývat také hodnotami, kvůli kterým naše civilizace stojí za udržení. Těžko přesvědčíme své bližní ke změnám a obětem, které udržitelnost vyžaduje, pokud velká většina z nich žije v beznadějně bídě a tenouká vrstvička privilegovaných v nezodpovědném nadbytku. Miliardy bědných se na hodnotách lidskosti nepodílejí a nemají důvod, aby usilovaly o jejich udržitelnost třeba omezením porodnosti. Nesmyslně privilegovaní v bezpečí svých výsad podobně nevidí důvod, proč by měli usilovat o udržitelnost drastickým přerozdělováním prostředků, které považují za své výlučné vlastnictví. Potřebujeme se učit vnímat úsilí o sociální spravedlnost, o zásadní rovnoprávnost všech hladových, jako součástí úsilí o udržitelnost.

Něco podobného platí o úsilí o mír. Nejde jen o to, že války jsou ekologicky neúnosné. Jde i o to, že pokud dvě třetiny lidstva žijí v ohrožení násilím a válkou, nemohou se podílet na nejcennější hodnotě civilizace, na životě ve svobodě a bezpečí. Ani ony nemají důvod, aby se podílely na úsilí o udržitelnost. Jenže mír vyžaduje globální, ne lokální veřejnou správu. Vyžaduje také omezování svévole místních pohlavárů a budování nadnárodních struktur, legislativních, soudních a výkonných od EU po OSN a dál. I to potřebujeme vnímat jako součást úsilí o udržitelnost.

Ještě třetí příklad: udržitelná budoucnost lidstva, pokud má lidstvo budoucnost mít, je nutně globální, ne lokální. Jenže kulturní bohatství lidstva je lokální. Univerzalita nahrazuje kulturní bohatství nejnižším společným jmenovatelem. Civilizace s nárokem na udržitelnost potřebuje nejen budovat globální struktury, nýbrž zároveň pečlivě ostříhat místní kulturní zvláštnosti, jak o to usilují Evropská unie či UNESCO. Bez toho civilizace nestojí za udržení.

Takový je civilizační rozměr udržitelnosti. Je naše civilizace, založená na Růstu růstu, civilizace, která považuje sobectví za ctnost a násilí za přijatelný způsob obcování, vůbec něčeho takového schopná? Pochybuji o tom. Tak zásadní změna v zaměření naší civilizace předpokládá posun v našem pojetí smyslu života od čistě přirozeného zaměření k množení a růstu k výrazně lidskému zaměření na naplnění naší možnosti *lidství*, naší schopnosti soužití v úctě a dobré vůli.

Možná nám k tomu pomůže to, co Ivan Dejmal blahé paměti jednou nazval *katastrofou středního doletu* – natolik závažnou, aby nás vytřásla z opojení Růstem růstu, ne však tak katastrofickou, že by nás zničila. Možná k ní dojde. Možná ji využijeme. A možná také ne. Pak tato globální civilizace zanikne, jako mnohé před ní, protože nedokázala poskytnout lidstva důvod, aby o její udržení usilovalo.

Nevím, a nedovedu předvídat. Předvídat můžeme jevy v rámci přírodní nutnosti, třeba nárůst globálního oteplování při dnešní úrovni znečišťování a jeho dopad. Nemůžeme předvídat činy lidské svobody. Naše přirozené pohnutky směřují k sebezničení krátkozrakým sobectvím „prosperity“. Naše svoboda nám otevírá možnost žít jinak. Lidsky. Nevím, zda ji využijeme či zda jsme schopní k tomu najít vůli.

Přesto jsem přesvědčen, že potřebujeme usilovat o změnu lidských postojů k životnímu prostředí, o co nejšetrnější techniku i o způsob žití a soužití, které nabízejí všem lidem možnost života v humanitě. Ano, je to ideál, na hony vzdálený dnešní realitě. Jenže kormidelník na nočním moři ví, že smyslem daleké hvězdy není, aby k ní doplul, nýbrž aby udávala směr jeho plavbě. Nakonec jen pokud se lidstvo realitě navzdory řídí nedostizitelnou hvězdou ideálu, zasluhuje si přežít.

Děkuji vám za pozornost.

(Prof.) Erazim Kohák (PhD), emeritní profesor, Boston University a FF UK, působí současně jako vědecký pracovník Centra globálních studií Filosofického ústavu AV ČR a FF UK. Jeho nejnovější kniha, *Kopí dona Quijota* (Praha, Ježek, 2010) je rozebraná a termín slíbeného dotisku je „ještě v této pětiletce“. Druhé vydání rovněž rozebrané knihy *Domov a dálava: Kulturní totožnost a obecné lidství v českém myšlení* (Praha, Filosofia, 1.vyd. 2009), kterou prof. Kohák považuje za svou nejcennější práci, je 31.11.2010, tedy do sv. Mikuláše. Knihy prof. Koháka jsou dostupné u knihkupců nebo na [www.kosmas.cz](http://www.kosmas.cz).)